

ייחודו של יצחק-עיון בבראשית פרק כ"ו

אליעזר דניאל יסלזון

תקציר

מתוך קריאה פשטנית וצמודה של פרק כ"ו, אנו למדים שיצחק הצטווה להתיישב בארץ ולהיאחז בה.¹ ציווי שכזה לא ניתן לאברהם ולא ליעקב. הציווי להתיישב בארץ מעמיד בפני יצחק נסיון חדש ומסובך. פרקי המשנה של הפרק מתארים את התמודדותו של יצחק עם הקשיים העולים ממאמציו למלא אחר ציווי של ה' ולהתנחל בארץ.

1. פתיחה

סיפורי האבות בספר בראשית משתרעים על רובו של הספר, על פני 39 פרקים. סיפורי אברהם על פני 14 פרקים, י"ב-כ"ה, סיפורי יצחק על פני 8 פרקים, כ"א-כ"ח,² וסיפורי יעקב על פני 26 פרקים, כ"ה-נ'.³ יצחק הוא האב שעליו מסופר באופן משמעותי פחות מאשר על אביו אברהם או על בנו יעקב. זאת ועוד, רוב הפרקים המתארים את סיפורי יצחק, כוללים גיבורים אחרים 'הגונבים' את ההצגה. יצחק מתואר בעקידה ביחד עם אביו (פרק כ"ב), בסיפור נישואיו לרבקה הוא אינו מעורב כמעט כלל (פרק כ"ד), בסיפור חיי נערותו הוא מתואר ביחד עם הוריו ועם עשו (פרק כ"ה), ובסיפור ברכת בניו הוא מוזכר יחד עמהם ועם רבקה אשתו (פרק כ"ז). גם בהופעותיו, ממעט יצחק לדבר. מאז לידתו שותק הוא עד להליכתו עם אביו לעקידה, כשהוא שואל בשש מילים קצרות, (בראשית כב, ז'), וַיֹּאמֶר הֲנֵה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים וְאֵיהֶה הַשָּׂה לְעֹלָה, ושוב הוא משתתק עד לדיבורו בפרקנו, כשהוא עונה למלך גרר ולתלונותיו.

ההופעה העצמאית היחידה בסיפורי יצחק מופיעה בפרק כ"ו, שהוא נושא שעורנו.⁴

2. פרק כ"ו וחלוקתו

פרק כ"ו כולל 7 פרקי משנה, מהם 6 העוסקים בחי יצחק, וקטע נוסף קצר ואחרון עם 2 פסוקים בלבד, המתאר את נשות עשו. ואלה הם 7 חלקי הפרק, א-ו היציאה מהארץ לכיוון גרר בגלל הרעב והתגלות ה'.

ז-יא וישאלו אנשי המקום לאשתו

יב-יד ויגדל האיש וילך הלך וגדל

טו-יז גירוש יצחק על ידי הפלישתים

יח-כג המאבק על הבארות

כד-לד הישיבה בבאר שבע וההסכמות עם אבימלך

ל"ה-ל"ו נישואי עשו ליהודית בת בארי ולבשמת בת אילון

כאמור פרק כ"ו הוא הפרק היחיד בו יצחק הוא הנושא והיוזם. כאן הקב"ה מדבר עמו. כאן הוא מנהל מו"מ עם הסביבה. כאן הוא זורע. כאן הוא חופר בארות, וכאן הוא כורת בריתות.

קריאה ישירה ופשטנית של פרק כ"ו אמורה ללמדנו מה היה ייחודו של יצחק בין שלושת האבות.

3. יצחק כממשיך פועלו של אברהם אביו

רק שתי התגלויות של הקב"ה ליצחק מתוארות בסיפור חייו, ושתי ההתגלויות הן בפרקנו. בשתי ההתגלויות מוזכר אברהם כמי שגָּיַנו יברך הקב"ה את יצחק וירבה את זרעו.

וַיִּגְדַּע יִצְחָק וַיִּמְתַּל וַיֵּאסֹף אֶל-עַמְיִי זָקֵן וְשָׁבַע יָמָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וַיַּעֲקֹב בְּגִי: פ
³ סיכום הפרקים עולה ל 48 ולא ל 39 כאשר ציינו בפתיחה, מאחר וחלק מהפרקים מספרים על שני אבות במקביל. ראה לדוגמה פרק כ"ב על העקידה, או פרק כ"ד על נישואי יצחק.

⁴ בצורה ציורית מעט נוכל לומר שבמחזה על חיי יצחק, יופיע יצחק בכל המערכות על הבמה כשהוא מלווה על ידי גיבור נוסף. רק כאן בפרקנו מופיע יצחק לבדו על הבמה.

¹ השעורים המופלאים של מורי, הרב יואל בן נון והרב יעקב מדן, היו לי לעזר רב בנייתוח הפשטני והישיר של פרק זה.
² סיפורו של יצחק מסתיים בפרק כ"ח כשיצחק מברך את יעקב לפני צאתו לחרן. יצחק מוזכר שוב בפרק ל"ה בעת שיעקב שב אליו מחרן. אזכור זה חותם את מסכת חייו והוא נקבר על ידי שני בניו יחדיו. (כז) וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל-יִצְחָק אָבִיו מִמֶּרָא קְרִית הָאֲרָבָה הוּא חֲבֹרֹן אֲשֶׁר-גֵּר-שָׁם אֲבִרָהָם וַיִּצְחָק: (כח) וַיְהִי יָמָיו יִצְחָק מָאֵת שָׁנָה וְשָׁמָיִם שָׁנָה: (כט)

וכך קראנו בתחילת הפרק בפסוקים ד' וה', ובסופו בפסוק כ"ד,
 (ד) **וְהִרְבִּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנִתְּתִי לְזַרְעֲךָ אֶת כָּל־הָאָרֶץ הָאֵל וְהִתְבַּרְכּוּ בְּזַרְעֲךָ לְ גֹיֵי הָאָרֶץ:**
 (ה) **עֲקֵב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקִלְי וַיִּשְׁמַל מִשְׁמַרְתִּי מִצֹּתִי חֲקֹתִי וְתוֹרַתִּי:**
 (כד) **וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶל־הִי אַבְרָהָם אֲבִיךָ אֶל־תִּירָא כִּי־אֲתָךְ אֲנִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בְּעֵבֹר אַבְרָהָם עַבְדִּי:**

שיוך ברכותיו של יצחק לאברהם אביו בהתגלויותיו של הקב"ה, מורה שיצחק נבחר להמשיך את דרכו של אביו. למרות זאת ננסה לבחון כיצד הצליח יצחק גם על הרקע הזה, לבדל את עצמו ולהגדיר את שליחותו המיוחדת.

4. הציווי הכפול המיוחד ליצחק-גור בארץ ושכן בארץ

התגלותו של הקב"ה ליצחק פותחת את הפרק ומהווה מעין כותר לפרק כולו. הקב"ה אוסר על יצחק לרדת מצרימה, כפי שירדו אביו ואמו למצרים בעת הרעב הראשון. בנוסף להנחיה המפורטת בפסוק ב' שלא לצאת למצריים, מצווה יצחק גם במצוות עשה כפולה, עליו **לשכון בארץ ולגור בה**, כמפורט בסיפא של פסוק ב' ובתחילת פסוק ג'.

(ב) **וַיֵּרָא אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר אֶל־תֵּרֵד מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ: (ג) גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאָהֳרָה עִמָּךְ וְאֲבָרְכְךָ כִּי־לָךְ וּלְזַרְעֲךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הָאֵל וְהִקְמַתִי אֶת־הַשִּׁבְעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ:**

זוהי מצוות עשה שבצדה מצוות לא תעשה. אלה מצוות שנמסרו רק ליצחק, ולא לאברהם או ליעקב. עקב כך התאפשרה עזיבתם של אברהם ושל יעקב את הארץ, עזיבה שנמנעה בפרקנו מיצחק.

נראה שזו לא היתה מצווה קלה עבור יצחק. כמי שגדל בביתו של אברהם, הורגל יצחק לחיי נדודים שאפיינו

את חיי אברהם.⁵ אברהם מתואר כמי שנוסע בארץ לאורכה ולרוחבה, אברהם עוזב את הארץ בגלל הרעב, ואברהם בהיפרדו מלוט, מציג לפניו כנראה את הרגלי חיי הנדודים שלו. הוא מציע ללוט לבחור חבל ארץ אחד, ומבטיח ללוט שהוא יעבור לחבל הארץ האחר. הנדודים הם חלק מהווייתו. (בראשית יג),
 (ט) **הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הַפָּרָד גַּא מַעֲלִי אִם־הַשָּׂמַל וְאִימָנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאִשְׁמָאִילָה:**

נראה שיצחק התלווה אל אביו בנדודיו, ויתכן שאף הוא היה יצוא ללוט מעת לעת, עד לציווי של הקב"ה בתחילת פרקנו לגור ולהשתקע בארץ.⁶

5. הביטוי 'אשר אומר אליך' מורה על הנסיון הכרוך ביישוב הארץ

כפי שצינו בפרק הקודם, הציווי שנמסר ליצחק להשתקע בארץ, לא היה קל עבורו. הציווי כולל ביטוי ייחודי, המלמד על כך שציווי זה ניתן ליצחק כנסיון, בדומה לנסיונות שהועמדו בפני אברהם אביו.

כוונתנו היא לביטוי **אשר אומר אליך**. ביטוי זה המסיים את הפסוק האוסר על יצחק לעזוב את הארץ ומחייבו לשכון בה, מופיע שלוש פעמים במקרא, וכולם בסיפורי האבות. ביטוי זה נמסר לאברהם פעמיים, בעת ששמע את הציווי **לך לך**. הביטוי **אשר אומר אליך** נמסר לאברהם כשהוא מצווה לעקוד את בנו, בפרק כ"ב, וביטוי כמעט זהה נמסר לאברהם כשהוא מצווה לעלות מחרן לארץ כנען בפרק י"ב.

וכך נאמר בשני המקומות,
 (בראשית כב, ב) **וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יִחִידְךָ אֲשֶׁר־אֲהַבָּת אֶת־יִצְחָק וּלְךָ־לָךְ אֶל־אֶרֶץ הַמְרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ: (בראשית יב, א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־אַבְרָם לְךָ־לָךְ מֵאֶרֶץ וּמִמְּוֹלָדְתְּךָ וּמִבְּיַת אֲבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ:**

הסימנות של שני פסוקים אלה, הביטוי **אשר אומר** והביטוי **אשר אומר אליך**, מורות על כך שאברהם

⁶ וכך למדנו בפרק כד, (סב) ויצחק גא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב: (סג) ויצא יצחק לשוים בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים:

⁵ וכך למדנו על כניסת אברהם לארץ בפרק יב (ו) ויעבר אברם בארץ עד מקום שלם עד אלון מורה והפנעני אז בארץ: (ח) ויעתק משם הקרה מקדם לבית־אל ונט אהלה בית־אל מימ ויעי מקדם ויבן־שם מזבֶּח לה' ויקרא בשם ה' (ט) ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה:

7. יצחק, רבקה והפלישתים

עוד בטרם מתארת התורה את התיישבותו של יצחק בארץ, את הצלחתו ואת עימותיו עם סביבתו, מסופר על יחס הסביבה לרבקה, שהיתה על פי המסופר טובת מראה. הסיפור הוא מעין חזרה על הסיפור שחוה אברהם במקום עם שרה אשתו. ההשוואה בין הסיפורים עשויה להבהיר מה המסר של הסיפור הכפול.

יצחק, בשונה מאברהם ומיעקב, מצווה להתיישב בארץ. נראה שזהו המפתח לשוני שבין העימות של אברהם עם אבימלך בגין שרה, לבין העימות של יצחק עם אבימלך בגין רבקה.

אברהם מגיע לפרעה במצרים, ולאחר מכן אל אבימלך בגרר, **כנוד**. אין לו כל זכויות במקום, ואין כל מחויבות כלפיו.

נראה שגם במצרים וגם בגרר, מקפידים יותר על עריות ועל גזילת אשת איש, מאשר על רצח והרג. הזר הנודד המגיע, מועמד מיידית להריגה על דבר אשתו הנחשקת.

לכן מהללים עבדי פרעה את שרה לפרעה, ולכן לוקח אבימלך את שרה אליו.

הצגתה של שרה כאחותו של אברהם, לא מצילה לא אותו ולא אותה, ובשני המקרים נדרשת התערבותו הישירה של הקב"ה. במצרים מעניש הקב"ה את בית פרעה, ובגרר מתגלה הקב"ה לאבימלך ומונע ממנו לחטוא.

פרעה המנסה לכבוש את שרה, חייב לסגת מעמדתו ולפצות את אברהם, ואבימלך המנסה גם הוא לכבוש את שרה, מפצה גם הוא את אברהם, ומתיר לו להתיישב ברחבי ארצו ככל אשר יחפץ.

אצל יצחק שונה המצב לחלוטין. יצחק בא לגור. הוא תושב. הוא בא עם אשתו ולא מעורר כל ענין מיוחד. לימים הוא נשאל על אודות אשתו, אולי כחלק מתהליך רישומם השגרתי של יושבי המקום. יצחק החושש לשלומם ולשלום אשתו, עונה כאברהם אביו שרבקה

מצווה ללכת לקראת הבלתי נודע. בשני המקומות אברהם מצווה לצאת לנסיון הכרוך בעזיבת המציאות הקודמת בה היה נתון. בפרק י"ב מצווה אברהם לצאת ממצאות גיאוגרפית על ידי קבלת הציווי **לך לך** הראשון, ובפרק כ"ב עליו לצאת ממצאות אמונית על פיה ביצחק יקרא לו זרע, וגם כאן על ידי קבלת הציווי **לך לך** השני.

לשני הניסיונות, מוסיף הקב"ה מרכיב נוסף של קושי, בכך שהוא מסתיר מאברהם את כל המידע הנחוץ כדי להשלים את הניסיון. בשני המקומות מודיעו הקב"ה שהמידע יימסר בהמשך.⁷

מצינו אם כן שהביטוי **אשר אומר אליך** הוא חלק מהפתיח המופיע בתחילת הניסיונות של אברהם. ומכאן שגם את ההנחיה ליצחק לשכון ולגור בארץ **אשר אומר אליך**, יש לראות כתחילתו של ניסיון. **יישוב הארץ וההיאחזות בה מהווים ניסיון חדש ליצחק שאינו מורגל בכך.**

6. הברכה המיוחדת ואהיה עמך מתקשרת רק ליישוב הארץ

ביחד עם הציווי לגור בארץ בפסוק ג', מבטיח הקב"ה ליצחק להיות עמו. הפסוק מבטא זאת באמצעות הביטוי הייחודי **ואֶהְיֶה עִמָּךְ**.⁸

ביטוי זה מופיע במקרא עוד שלוש פעמים, וכולם קשורים ליישוב הארץ. בפרקי האבות מופיע הביטוי שוב בשעה שמורה הקב"ה ליעקב לשוב מחרן אל ארץ אבותיו, בבראשית לא,

(ג) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל-יַעֲקֹב שׁוּב אֶל-אֶרֶץ אַבְוֹתַיךָ וְלִמְלֹךְ דָּתְךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ:**

היותו של הקב"ה עם האבות מתקיימת כנראה רק עם מי שמיישב את הארץ ומשתקע בה.⁹

⁷ כך בציווי הראשון של הקב"ה למשה במעמד הסנה, שמות ג, (יב) **וַיֹּאמֶר כִּי-אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזָה-לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת-הָעָם מִמִּצְרָיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים עַל הַקָּר הַזֶּה: וְכך בברכתו האחרונה של משה ליהושע לפני מותו, דברים לא, (כג) **וַיֵּצֵא אֶת-יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נּוּן וַיֹּאמֶר הַזֶּקֶן וְאַמְלָן כִּי אַתָּה תָבִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאַנְכִי וְכָרְתִיךָ וְהָרַבִּיתִי אֶת-זְרַעְךָ בְּעֵבוֹר אַבְרָהָם עַבְדִּי:****

⁸ בשני המקומות מצליח אברהם למלא אחר הניסיון, כשהכתוב לא מספר על ההנחיה הנוספת של הקב"ה. כך גם אצל יצחק, לא מופיעה הנחיה נוספת המורה לו היכן להתיישב.

⁹ הקב"ה שב על ברכתו זו ליצחק בהתגלות שבסוף הפרק, אך שם מופיע ביטוי שונה מעט. (כד) **וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶל-הַי אַבְרָהָם אֲבִיךָ אֶל-תִּירָא כִּי-אֶתְּךָ אֲנִי וְכָרְתִיךָ וְהָרַבִּיתִי אֶת-זְרַעְךָ בְּעֵבוֹר אַבְרָהָם עַבְדִּי:**

היא אחותו. מכאן החיים ממשיכים כרגיל, ובלשון הפסוק, (ח) וַיְהִי כִּי אָרְכוּ-לוֹ שָׁם הַיָּמִים.

אבימלך מגלה רק לאחר זמן שרביקה היא אשת איש, וחרדתו וכעסו מופנים ליצחק שהכשילו. אמנם תקלה של ממש לא קרתה, אך יצחק הכשיל את כל הציבור. ובלשונו של אבימלך, (י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מִהֲזֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת-אִשְׁתְּךָ וְהִבַּאתָ עָלֵינוּ אֲשָׁם:

בשונה מאברהם שפרעה ואבימלך חטאו כלפיו, מצוי היתרון המוסרי בפרקנו, דווקא אצל אבימלך. יצחק כתושב המקום, שבר את המחויבויות שיש לכל תושב כלפי שכניו אנשי המקום.

זהו שוב סיפור של קושי ושל ניסיון הקשורים בהתיישבות במקום אחד. יצחק נהג כאביו הנווד, ולא פעל בהתאם למצופה מתושב של קבע. חיי הנווד מביאים עמיהם סכנות מוחשיות דוגמת מעשה אברהם ושרה במצרים ובגרר, אך באותה מידה קיימות סכנות דומות העומדות גם בפני המתיישב והמתנחל.

8. קנאת הפלישתים

בנוסף לקשיים של יצחק הנובעים מכך שאינו מורגל בישיבת הקבע במקום אחד, יוצרת התנחלותו במקום קושי נוסף, הנובע מהיחס של שכניו. התבססותו של יצחק בגרר, והצלחתו בגידולי שדותיו, מעוררים את קנאת השכנים.

(יב) וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהָא וַיִּמְצָא בְּשֵׁנָה הֵקוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה': (יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלּוֹךְ וַיִּגְדַּל עַד כִּי-גָדַל מֵאֵד: (יד) וַיְהִי-לוֹ מִקְנֵה-צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וְעֵבֶדָה רַבָּה וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים:

ברכת ה' ויבוליו העשירים מעוררים את קנאת סביבתו. לא מצינו את קנאת יושבי הארץ באברהם, למרות עושרו הרב. אברהם לא מעורר קנאה. מהותו ועושרו הם ניידים. לעומתו יצחק המשתקע שעושרו נובע מיבולי האדמה מעורר את קנאת הזולת.

בתאור עשרו של יצחק מופיע ביטוי ייחודי, עבודה. הביטוי מופיע עוד פעם יחידה בתאור עושרו של איוב בפרק א,

(ג) וַיְהִי מִקְנֵהוּ שְׁבַעַת אֲלֵפֵי-צֹאן וּשְׁלֹשַׁת אֲלֵפֵי גְמָלִים וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת צֶמֶד-בָּקָר וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת אֲתוֹנוֹת וְעֵבֶדָה רַבָּה מֵאֵד וַיְהִי הָאִישׁ הַזֶּה הוּא גְדוֹל מִכָּל-בְּנֵי-קְדָם:

מהפסוק מאיוב נוכל ללמוד שמדובר כאן בעושר שאינו כלול בעושר של הרועה, שהרי הוא מתווסף לשבעת אלפי הצאן ולשלושת אלפי הגמלים.

ואכן בפירושו לאיוב, מדגיש פירוש המצודות שמדובר בעושר שמקורו בעבודת האדמה.

מצודת דוד איוב א,

ועבודה רבה - תוצאות האדמה נקרא עבודה על כי תוציא צמחה ע"י עבודה שעובדין בחרישה וקצירה וכן נאמר ביצחק ועבודה רבה (בראשית כו):

המשתקע, משתמש במשאבי המקום, בקרקע ובמים, וכך מעורר הוא את קנאת סביבתו, החיה גם היא מתוך ניצול המשאבים האלה. לעומת זאת הנווד לא נתפס כמי שששתמש במשאבי המקום המוגבלים.¹⁰

9. הבראות

קנאת הפלישתים לא נשארת פסיבית. הקנאה גורמת למעשי שטנה, לסתימת הבראות בבחינת גם לי גם לך לא יהיה. בראשית כו

(טו) וְכָל-הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבְדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אֲבִרְהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עֵפֶר:

אצל אברהם לא מצינו סתימה של בארות. הבראות של אברהם מופיעות למעשה רק כאן בתאור חפירתן מחדש על ידי יצחק, וסתימתן על ידי אנשי גרר. אכן באר אחת מופיעה אצל אברהם, במפגש שבין אברהם לבין אבימלך. אברהם מוכיח את אבימלך על גזילת הברא, אך לא על סתימתה. וכך למדנו בבראשית פרק כא

(כה) וְהוֹכַח אֲבִרְהָם אֶת-אֲבִימֶלֶךְ עַל-אֲדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עֲבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ:

נראה שבסתימת הבראות של יצחק רוצים הפלישתים לבטא עקרון נוסף. התורה מדגישה שמדובר בבראות שאברהם חפר. ולא רק זאת, אלא יצחק חופר שוב את הבראות של אביו שנסתמו, ושב לקרוא להן

מֵאֵד: לאמור, עצמתך נובעת מאתנו-משלנו לקחת. ואלה דבריו של הרד"ק, 'ואדוני אבי ז"ל כתב, כי ממנו, משלנו, כלומר משלנו גדלת ועצמת מאוד'.

¹⁰ ויפה דרש אביו של הרד"ק את המילה ממנו שבפסוק טז', וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֵלֵי-יִצְחָק לָךְ מֵעַמְנוּ כִּי-עֲצַמְתָּ-מִמֶּנּוּ

כשמות שקרא להן אביו. יצחק רוצה לבטא עובדת היותו ותיק בארץ-דור שני להתנחלות. הפלישתים סותמים את הבארות האלה כדי לבטא את היותו של יצחק זר במקום. סתימת הבארות משמעותה שאין ליצחק זכות במקום, וגם אין לו זכות אבות במגוריו בגרר.

(יח) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפְּרוּ אֶת־בְּאֵרֵת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרַי מֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כַּשְׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו:

הקנאה גורמת לכך שיצחק מגורש מהעיר. אין לגירוש סיבה אחרת, אלא כי עצמת ממנו מאוד. יצחק נאלץ לעזוב את העיר, להתיישב לידה בנחל גרר, ולהתחיל מחדש לעבד את אדמותיו..

(טז) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עֲצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד: (יז) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיֵּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם:

יצחק שב להתנחל בנחל גרר. המרחק בינו לבין העיר אינו מספיק, והפלישתים ממשיכים להתנכל לו. הפעם אין הם סותמים את הבאר, אלא טוענים שהמים שלהם. אזכור הבארות הוא ביטוי מכיל וממצה למאבק ההתנחלות של יצחק בארץ.

יצחק מתמיד בניסיונות ההתנחלות שלו, על פי הציווי שקבל מאת הקב"ה. ההתמדה משתלמת, ומביאה אותו למצב של כי עתה הרחיב ה' לנו, ופרינו בארץ. (יט) וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בְּנַחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: (כ) וַיְרִיבוּ רַעֲיֵי גְרָר עִם־רַעֲיֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ

הַמַּיִם וַיִּקְרָא שְׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ: (כא) וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֲרַת וַיְרִיבוּ גַם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטִנָּה: (כב) וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּל בְּאֵר אַחֲרַת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עָתָה הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ: (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע:

התבססותו בנחל גרר מאפשרת לו לעלות גם לאזורים אחרים בארץ. הוא הולך בעקבות אביו לבאר שבע, ומקבל מאת הקב"ה אישור גם על ישיבתו שם.

(כד) וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶ־לְהִי אַבְרָהָם אָבִיךָ אֶל־תִּירָא כִּי־אֲתֵק אֲנִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בְּעֵבֹר אַבְרָהָם עַבְדִּי: (כה) וַיָּבֹן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה' וַיִּטֶּ־שָׁם אֶהְלוּ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר:

10. השבועה לאבימלך

נסיבותיו של יצחק להתנחלות בארץ לא הסתיימו עם התיישבותו בבאר שבע.

אבימלך מגיע אליו, עם פיצול שר הצבא כדי לכרות עמו ברית, בדיוק כפי שעשה עם אביו אברהם. השוואה מפורטת של המפגש של אבימלך עם אברהם בפרק כ"א, מתבקשת. השוואת שני המפגשים הדומים, מעלה שוב את בידולו של יצחק לעומת אברהם אביו. שוב מודגשת היאחזותו של יצחק בקרקע, לעומת נדודיו של אברהם. ננסה להראות זאת כשאנו עוברים מתיבה לתיבה בטבלה שלהלן.

	בראשית כ"ו, סיפור יצחק	בראשית כ"א, סיפור אברהם
1	(כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הִלָּךְ אֵלָיו מִגְּרָר וְאַחֲזַת מְרֻעָהּ וּפִיכַל שַׁר־צָבָאוּ:	(כב) וַיְהִי בַעֲת הַהוּא וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ וּפִיכַל שַׁר־צָבָאוּ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר,
2	(כז) וַיֹּאמֶר אֵלָהֶם יִצְחָק מִדַּוְעַ בְּאַתֶּם אֵלַי וְאַתֶּם שָׂנֵאתֶם אֹתִי וַתִּשְׁלַחֵנִי מֵאַתְכֶּם:	פֶּרֶק כ (טו) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לִפְנֶיךָ בְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ שָׁב:
3	(כח) וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רְאִינוּ כִּי־הִיָּה ה' עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי גַּא אֵלֶּהּ בִּינֹתֵינוּ בִּינֵינוּ וּבִינֶיךָ וְנִכְרַתָּה בְּרִית עִמָּךְ: (כט) אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעָנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק־טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתְּהָ עִתָּה בְּרוּךְ ה':	אֶל־הַיָּם עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה: (כג) וְעָתָה הַשְׁבַּעָה לִי בְּאֵל־הַיָּם הִנֵּה אִם־תִּשְׁקַר לִי וּלְנִינֵי וּלְנִכְדָּי, כַּחֲסֹד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גָּרְתָה בָּהּ:
4		(כד) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲנִי אֲשָׁבַע:

5	(כה) וְהוֹכַח אֲבִירָהּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֲדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עֲבָדֵי אֲבִימֶלֶךְ: (כו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יִדְעֵתִי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אֲתָהּ לֹא־הִגַּדְתְּ לִי וְגַם אֲנִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְלִתי הַיּוֹם:
6	(לא) וַיִּשְׁפִּימוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיִּשְׁלַחֻם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאֵתוֹ בְּשָׁלוֹם:
7	(ל) וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (כח) וַיִּצַּב אֲבִירָהּ אֶת־שִׁבְעַת כַּבָּשֹׁתַי הַבְּדָהָן: (כט) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אֲבִירָהּ מָה הִנֵּה שִׁבְעַת כַּבָּשֹׁתַי הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתְּ לַבְּדָהָן: (ל) וַיֹּאמֶר אֵלֶּי אֶת־שִׁבְעַת כַּבָּשֹׁתַי תִּקַּח מִיָּדִי בְעֵבוֹל תִּהְיֶה־לִּי לְעֹדָה כִּי חִפְרֵתִי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: (לא) עַל־כֵּן קָרָא לְמָקוֹם הַהוּא בְּאֵר שִׁבְעַת כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם:
8	(לא) וַיִּשְׁפִּימוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיִּשְׁלַחֻם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאֵתוֹ בְּשָׁלוֹם: (לב) וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבְאֵר שִׁבְעַת וַיִּקְּמוּ אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכָל שְׂרָצָבָאוּ וַיִּשְׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים:
9	(לב) וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וַיִּבְאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיִּגְדּוּ לוֹ עַל־אֲדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצְּאֵנוּ מַיִם: (לג) וַיִּקְרָא אֶתֶּה שִׁבְעָה עַל־כֵּן שָׁם־הָעִיר בְּאֵר שִׁבְעַת עַד הַיּוֹם הַזֶּה: o

ואבימלך שאף לכרות ברית כפי שכרת עם אברהם, ונאלץ להסתפק בשבועתו של יצחק בלבד. לעומת השילוח מיצחק, נפרדים אבימלך ופמלייתו מאברהם על פי רצונם ולאחר שכרתו עמו ברית. תיבה 9. יצחק שב לחפור את בארותיו ומתבסס בעשייתו החקלאית. זהו ייעודו. אברהם שב לבאר שבע ונוטע שם אשל, אך הוא ממשיך לנדוד ברחבי ארץ פלישתים כולה.

11. הכנה לסיפור הברכות

פרק כ"ו הוא הפרק המתאר את מהותו ואת עצמיותו של יצחק. אך הוא גם הפרק המכין את פרק כ"ז, הפרק על ברכת יעקב ועשו. כבר בפרק הקודם (פרק כ"ה) למדנו שיצחק מעדיף את עשו. יצחק איש האדמה, מבכר את מי שמסוגל לשמור ולהגן על נחלתו. מבין שני בניו רק עשו מסוגל לעשות זאת. יעקב יושב האהלים אינו מסוגל לכך, עשו יודע הצייד כנראה מיועד עשו יודע הצייד כנראה מיועד לכך. מכאן נובעת העדפתו של יצחק.

תיבה 1. בעוד יצחק מרוחק ויש ללכת אליו כדי לתקשר עמו, הקשרים של אבימלך עם אברהם הדוקים, וניתן לגשת מיד לגופם של דברים. תיבה 2. תגובתו המסתייגת של יצחק, המתבססת על כך שגרשו אותו מגרר, מראה גם היא שהיחסים הבסיסיים עם אבימלך לא היו תקינים, בשונה מיחסיו של אבימלך לאברהם. אברהם מוזמן לשבת בכל ארץ גרר, לעומת יצחק המגורש משם. תיבה 3. אבימלך מנמק את בקשתו לשתי הבריות, בכך שהתגלה שהקב"ה עומד אחרי האבות. אצל יצחק, רָאוּ רְאִינֹ כִּי־הִיָּה ה' עִמָּךְ, ואלו אצל אברהם נאמר, אֶל־הַיָּמִים עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר־אֲתָה עֹשֶׂה: תיבות 4-5. יצחק לא נענה לבקשתו של אבימלך. יתכן והוא מהסס. אברהם מוכן מיד להשבע, אך הוא מוכיח את אבימלך על גזילת הבאר. תיבה 6. לכאורה תגובה זהה של אברהם ושל יצחק, אך למעשה יש כאן הבדל עקרוני. יצחק מסתפק בשבועה, ואילו אברהם כורת ברית. תיבה 7. יצחק מקיים סעודה לאישרור השבועה, ואברהם מציב שבע כבשות כסמל לברית שנכרתה. תיבה 8. גם הפרידה של אבימלך מאברהם שונה מהפרידה מיצחק. יצחק משלח את אבימלך ואת פמלייתו, אולי מרחיק הוא אותם בעל כורחם. יתכן

בראשית כה,

(כז) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שֶׁדָּה וַיַּעֲקֵב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אַהֲלִים: (כח) וַיֹּאֲהֵב יַצְחָק אֶת־ עֵשָׂו כִּי־צִיד בָּפִיו וַרְבֵּקָה אֶהְבֶּת אֶת־יַעֲקֹב: ¹¹

אך פרקנו מסיים בשני פסוקים חשובים, שנכתבו כאן לכאורה ללא כל הקשר, בראשית פרק כו (לד) וַיְהִי עֵשָׂו בֶן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאָרִי הַחִתִּי וְאֶת־בְּשֵׁמֶת בַּת־אֵילָן הַחִתִּי: (לה) וַתְּהַיֶּינָּה מֵרֵיחַ יוֹחַ יַצְחָק וּלְרַבֵּקָה: **ס** יצחק ורבקה יחדיו מסתייגים מאוד מנשותיו החדשות של עשו.¹²

יצחק מבכר את עשו בגלל כישוריו כמגן על נחלתו. אך מורת הרוח שלו ושל רבקה מנשותיו וכנראה גם מהתנהלותו של עשו, גורמים לכך שיצחק מייעד לעשו רק את הברכות הגשמיות. עשו יהיה המושל, הוא יגן על בית יצחק ובהמשך על גם על בית בניו. לעומת זאת ברכת אברהם לא תינתן לו, היא מיועדת ליעקב האיש התם, ליושב האוהלים.

רבקה ששמעה בעת הריונה שרק אחד משני ילדיה יהיה ממשיכו של יצחק, מנסה להציג ליצחק את הדמות הראויה והיחידה. זו הדמות הוירטואלית שנוצרה על ידי התחפשותו של יעקב לעשו. רבקה ויעקב מעמידים בפני יצחק דמות משולבת ורצויה, שיש בה את קולו של יעקב ואת ידיו של עשו.

אמירתו של יצחק **הקול קול יעקב והידיים ידי עשו**, אינה רק ביטוי של השתאותו ושל תמיהתו של יצחק שחש שמישהו כנראה מוליכו שולל. יש כאן גם אמירה החלטית. **הדמות המתחפשת היא למעשה הדמות הרצויה**. כך יובן מדוע לא נסוג יצחק מהברכה שניתנה

למי שהציג בפניו זה עתה במרמה, את השילוב הרצוי בין קולו של יעקב לידים של עשו. **גם ברוך יהיה**.

הבעיה הגדולה היא שיעקב עדיין איש תם יושב אוהלים. יהיה עליו לצאת לגלות, ולשוב לארץ כשידיו הפכו לידי עשו. הוא יאבק עם המלאך ויוכיח שאכן ראוי שיקרא ישראל. קולו נשאר קול יעקב, אך ידיו כבר מלומדות לקרב ואצבעותיו למלחמה. וכך מודה לו הקב"ה בפרק לב לאחר שנאבק עם שרו של עשו, (כט) וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׁרִית עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתִּנְכַּל:

12. סיכום,

קריאתו הישירה והפשוטה של הפרק מלמדת שייעודו של יצחק נמסר לו בתחילת הפרק, בהתגלות הראשונה של הקב"ה אליו. הוא היחיד מבין האבות המצווה להיאחז בארץ, לשבת בה ולעובדה. במקביל נאסרה עליו הירידה מהארץ, אפילו אם מדובר בירידה זמנית.

על פי ציווי זה עובר יצחק מסטטוס של נווד בארץ, לאיכר מתיישב ומתנחל. השוני הכפוי בצורת חייו, מהווה אתגר וניסיון עבורו.

שוני זה בצורת חייו מכתוב את כל שמסופר בפרק. מכאן היחס של אבימלך אליו בענין אשתו רבקה. מכאן עולה קנאת הפלישתים, ובעקבותיה גירושו של יצחק מגרר. כך נבין היטב את הסיפור המפורט על מלחמת הבררות, וכך נראה שלעומת אברהם הכורת ברית עם אבימלך, מסתפק יצחק בשבועה שלא להרע לאבימלך.¹³

יצחק מתייחד כעובד אדמתו הנאחז בה, בשונה מהמסופר על אביו אברהם ועל בנו וממשיכו יעקב.

כב, 'אף כאן אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם, ונתן לו שבע כבשות הצאן. **וחרה אפו של הקב"ה על זאת**. שהרי ארץ פלישתים בכלל גבול ישראל, והקב"ה ציוה עליהם לא תחיה כל נשמה....לכן והאלהים נסה את אברהם, **קינתרו וציערו....כלומר נתגאיתה בבן** שנתתיו לכרות ברית ביניכם ובין בניהם (מתוך גאווה הסכמת לכרות ברית המחייבת גם את בנך), **ועתה לך והעלה לעולה** ויראה מה הועילה כריתות ברית שלך. וכן מצאתי אחרי כן במדרש של שמואל, ויהי ארון ה' בארץ פלישתים שבעה חדשים.. כת' את שבע כבשות הצאן תקח מידי. אמר לו הקב"ה אתה נתתה לו שבע כבשות, חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן'.

¹¹ הביטוי **יודע ציד** מקביל לביטוי **גיבור ציד** המתאר את נמרוד בפרק י, (ט) הוא־הַיָּה גִבּוֹר־צִיד לִפְנֵי ה' עַל־כֵּן יֹאמֶר כְּנִמְכָד גִּבּוֹר צִיד לִפְנֵי ה' (י) וְתָהִי רֵאשִׁית מִמְּלִכְתּוֹ בְּכָל אֶרֶץ וְאֶפְדִּי וְכָל־גֵּזֶר בְּאֶרֶץ שְׁנַעֲרִי: **גיבור הציד** מסוגל למלוך ולהכניע אחרים.

¹² זה המופע המשותף היחיד לרבקה וליצחק, לאחר שהביא אותה לאוהל אמו באהבה רבה, בראשית כד, (זו) וַיְבָאָה יַצְחָק הָאֵלֶּה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רַבֵּקָה וְתָהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֹּאֲהֵבָהּ וַיִּנְחַם יַצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ:

¹³ שבועתו של יצחק לעומת כריתת הברית על ידי אברהם, העלתה אצל המפרשים בקורת על אברהם. הטיב לבטא זאת הרשב"ם בפירושו לתחילת פרשת העקדה. בעיניו העקידה היתה תגובתו השלילית של הקב"ה על כריתת הברית עם אבימלך שקדמה לה. וכך כתב, בראשית פרק

כעובד האדמה הוא מעדיף את עשו שיכול להגן עליו ועל נחלתו, אך מעשיו של עשו ונישואיו עם בנות יושבי הארץ, מחייבים את יצחק לייעד את ברכת אברהם דווקא לבנו יעקב האיש התם.

תכניתו לברך הן את עשו והן את יעקב, מסוכלת בפרק הבא על ידי רבקה.
רבקה ששמעה בימי הריונה שרק אחד מילדיה ימשיך את ברכת אברהם, לא יכולה לאפשר ליצחק להעביר את מורשת בית אברהם ויצחק לשני בניה יחדיו.